

УДК 349.2
DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4\(29\).396](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).396)

О. В. Епель

orcid.org/0000-0002-4400-7808

кандидат юридичних наук, суддя

Шостого апеляційного адміністративного суду

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Натепер існує велика кількість соціальних прав, для правового регулювання яких було створено розгалужене профільне законодавство, зокрема й щодо захисту. Водночас дана диференціація спричиняє наявність практичних проблем захисту конституційних соціальних прав. Це дослідження дозволить виділити основні практичні проблеми та шляхи їх вирішення. Крім того, визначення шляхів вирішення проблеми дозволить покращити економічне становище держави та правильно здійснювати фінансовий розподіл коштів, що безпосередньо впливатиме на якість захисту соціальних прав. Вирішення практичних проблем даного захисту надасть можливість розвиватись інститутам громадського суспільства, що вплине й на рівень правосвідомості та правової культури суспільства. Також з'ясування наявних проблем дозволить зрозуміти, яких саме помилок припустилися, яким чином вони вплинули на суспільство, що дозволить краще прогнозувати шлях утілення запропонованих способів їх вирішення.

Окремими питаннями дослідження проблем захисту конституційних соціальних прав у різних етапах реформування законодавства цікавилися такі вчені: Л.П. Амелічева, А.М. Балашов, Т.І. Бик, Т.І. Биркович, Н.Н. Британська, М.М. Володько, Б.М. Жураковська, С.В. Загороднюк, А.Л. Клименко, Ю.В. Ковбасюк, Ю.А. Козаченко, А.С. Коцур, П.І. Крайнік, В.В. Лаврухін, Н.Б. Ларіна, Ж.В. Лук'яненко, О.В. Марценюк, Л.В. Пархета, Г.В. Попов, І.Ф. Прокопенко, В.Ю. Пряміцин, О.В. Степанова, О.В. Тарута, В.Л. Федоренко, В.В. Чемирисов, М.П. Шаркань.

Варто зазначити, що законодавство щодо захисту конституційних соціальних прав із часів незалежності було значно вдосконалене, зокрема й завдяки науковим напрацюванням. Водночас сьогодні також є ціла низка законодавчих проблем. Т.І. Бик зауважує, що формально-юридичний підхід, який використовує у своїй практиці Конституційний Суд України (далі – КСУ) щодо тлумачення соціальних прав, не враховує реальну політико-економічну ситуацію в державі, коли доцільно було б створення нового правового поля, яке забезпечило б умови для формування якісно нового механізму захисту соціальних прав людини в Україні [1, с. 21]. Тобто автором виділено про-

блему неможливості виконання державою взятого на себе обов'язку щодо всезагального захисту соціальних прав. Проте вирішення такої проблеми має комплексний характер, оскільки охоплює різні напрями, залежно від конкретного права, а також визначення єдиного напрямку розвитку законодавства. Як наслідок, зміна підходу до тлумачення норм права КСУ не є єдиним способом, а вжиті формулювання «правове поле» та «якісно новий» мають загальний характер, що не дозволяє зрозуміти, які ж саме дії потрібно вчинити для вирішення проблеми. Таким чином, хоча проблема виділена правильно, варто вдосконалити позицію автора шляхом деталізації.

Зданого питання В.Л. Федоренко визначає такі проблемні напрями, як: конкретизація конституційних соціальних прав молоді, примусових переселенців, учасників АТО, дітей та інвалідів; посилення правозахисних компонентів недержавних організацій і декриміналізація правопорушень у соціально-економічній сфері разом із можливістю відшкодування деліквентом завданих збитків; створення чітких механізмів обмеження прав в інтересах національної оборони та безпеки із парламентським контролем за таким обмеженням [2, с. 8]. Спірною є необхідність конкретизації соціальних прав різних верст населення саме на рівні Конституції, де має бути найвищий рівень узагальнення. Крім того, їх деталізація в Конституції України ускладнить їх зміну та пристосування до швидких змін у суспільстві й економіці. Щодо розвитку недержавних організацій та декриміналізації правопорушень, то виникають питання щодо доречності саме декриміналізації. Адже притягнення особи до кримінальної відповідальності не є підставою для звільнення від обов'язку щодо сплати збитків у цивільному провадженні. Тобто автором було зроблено неправильний висновок щодо причинно-наслідкового зв'язку. Як наслідок, можна виокремити лише проблему щодо співмірності та наявності відшкодування в межах захисту соціальних прав. Водночас проблема обмеження соціальних прав актуальна, оскільки держава не здатна забезпечити належний рівень захисту всіх категорій громадян та щодо всіх сфер суспільного життя. Однак визначення механізму обмеження саме для національної оборони є лише

однією із частин загального механізму обмеження й конкретизації та не може бути реалізоване без попередньої зміни законодавства. Отже, більш доречним буде визначення проблеми невідповідності законодавства суспільним потребам.

Досліджуючи конкретні проблеми втілення соціальних прав, О.В. Тарута зазначає, що таке право можна вважати в Україні умовно реальним, бо все ж таки більша частина населення України матиме змогу ним скористатися. Безперечно, працюють багато безкоштовних закладів загальної освіти, але вони не отримують достатнього державного фінансування. Зі свого боку, формулювання «держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність <...>» є не реальним правом, а лише мрією та декларацією [3, с. 114]. У межах саме захисту соціальних прав можна зрозуміти, що право на освіту потребує вдосконалення механізмів, а вже право на житло передбачає створення такого механізму. Відповідно рівень захисту соціальних прав різниться, що ще раз підкреслює необхідність конкретизації ролі держави. Аналіз названих автором проблем дозволяє говорити про наявність проблеми відсутності державних програм, які визначали б спільні напрями розвитку та гармонічний розподіл коштів. Саме тому нині жодна із соціальних сфер не забезпечена повністю. Розрив між економічними показниками та нормами права, що визначають, як саме потрібно витратити державний бюджет, спричиняє дисбаланс у правовому регулюванні.

Ж.В. Лук'яненко зауважує, що є проблема з первинним призначенням та перерахунком пенсій внутрішньо переміщеним особам, що полягає в тому, що Пенсійний фонд України не враховує документи щодо прав на пільги до оплати, розміру заробітної плати, що видаються на тимчасово не підконтрольних територіях органам державної влади [4, с. 30]. Насамперед варто визначити проблему важкості включення нових суб'єктів до механізму захисту. Це стосується учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб, права яких довгий час не регулювались, сьогодні законодавчі акти потребують удосконалення. Проблема з пенсійним забезпеченням є лише одним із напрямів, оскільки потребує й доповнення щодо права на дошкільну та середню освіту.

Питання освіти також розглядає у своїй роботі В.Ю. Пряміцин і зазначає, що частіше за все проблема проявляється саме в неможливості та складності захисту своїх прав студентом. Це відбувається у зв'язку з необізнаністю у сфері прав студентів самих здобувачів вищої освіти, некомпетентністю голів студентських рад і студентських профспілок щодо захисту прав студентів [5, с. 30]. Тобто основна проблема полягає у відсутності достатніх знань у тих осіб, що безпосередньо захищають пра-

ва студентів. Отже, необхідне розроблення більш досконалого механізму інформування, що може передбачати обов'язок голів факультетів ознайомлювати із правами студентів та способами їх захисту в письмовій формі, а також введення контролю за залученням студентських рад до управління справами університету, введення обов'язку подавати рекомендації та отримувати на них відповіді в письмовому вигляді та у визначені строки.

М.П. Шаркань визначає й процесуальні проблеми, вказуючи на те, що досить недосконало розробленим залишається питання компенсування моральної шкоди, завданої життю та здоров'ю, правильне визначення суми позову через відсутність конкретних процедур обрахування такої суми; доказів, які мали б слугувати обґрунтуванням для її визначення, відсутність спеціалізації суддів щодо розгляду медичних справ [6, с. 6]. Варто наголосити, що виділена автором проблема щодо необхідності деталізації процесу захисту стосується не лише права на охорону здоров'я, але й усіх соціальних прав. Залежно від особливостей права необхідна зміна критеріїв визначення суми відшкодування та строків розгляду. Водночас спеціалізація суддів виключно на одному напрямі, як-от медичні справи чи справи щодо порушення освітнього законодавства, є досить недоречною, оскільки соціальні права взаємопов'язані, а більш чітка спеціалізація лише збільшить витрати бюджету на утримання додаткових членів суддівського корпусу, коли кількість таких справ буде досить незначною порівняно з іншими галузями права.

На проблеми в законодавчій термінології звертає увагу Б.М. Жураковська, яка зауважує, що досить часто в законодавстві про працю вживаються такі терміни, як: «молодий спеціаліст» (ст. ст. 26, 197 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП) України), «молодий робітник» (ст. 193 КЗпП України), «молодий працівник» (ст. 200 КЗпП України), зі своїм контекстом. Проте жодного разу законодавець у КЗпП України не зауважив віковий діапазон для цих осіб, що також гальмує на практиці ефективне застосування деяких норм, що передбачають додаткові пільги і переваги для вказаних працюючих осіб [7, с. 36]. Висвітлена автором проблема яскраво ілюструє зв'язок між різними нормативно-правовими актами, що регулюють соціальні права, та необхідність його відображення саме в законодавстві. Так, нині існують легальні визначення понять «молодий спеціаліст» та «молодий працівник», однак їхні вікові межі не збігаються, а розміщення в різних законодавчих актах сприяє неправильному тлумаченню. Крім того, доречним видається не просто надання визначень, але й уживання єдиної термінології, що дозволить охопити максимальну кількість прав, здійснювати їх повноцінний захист, без прогалин і колізій.

Досліджуючи питання проблем захисту конституційних соціальних прав на основі проаналізованого законодавства, виділених прогалін та численних наукових позицій, можна виділити такий їх перелік:

1. Необхідність удосконалення механізму взаємодії держави із громадськими організаціями, що здійснюють захист конституційних соціальних прав людини і громадянина.

2. Потреба у створенні спеціального порядку розгляду судових справ із соціального захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина.

3. Відсутність чіткої стратегії фінансування заходів із захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина.

Проблема взаємодії органів державної влади та громадських організацій щодо захисту соціальних прав полягає у відсутності єдиного механізму такої взаємодії. Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», звіти за результатами громадського контролю доводяться до відома спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і враховуються ними під час визначення пріоритетів і основних напрямів державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також під час розроблення відповідних регіональних програм» [8]. У даному випадку відбувається захист права на безпеку для життя та здоров'я, який варто розглядати у двох аспектах: пасивному й активному. Пасивний захист полягає в запобіганні, на що й спрямована діяльність громадських організацій. Однак її можна вдосконалити шляхом ведення власних реєстрів неблагополучних сімей у громадських організаціях, передання нової інформації щодо нових випадків до вповноважених органів. Що стосується активного захисту, то він відповідає протидії, було б доречно надати право громадським організаціям звертатись до омбудсмена й інших правоохоронних органів для здійснення захисту певної особи, особливо якщо це стосується фізичного насилля.

Крім того, необхідне не просто доведення до відома державних органів, але й урахування останніми пропозицій, наданих громадськими організаціями. Відповідно до ч. 2 ст. 9 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, де визначено, що з метою узгодження між суб'єктами заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, залучення до участі в таких заходах громадських об'єднань і заінтересованих осіб, забезпечення взаємного інформування про виявлені суб'єктами, зазначеними в п. 7 цього Порядку, факти насильства організо-

вується проведення інформаційних кампаній та інших заходів інформаційного характеру [9]. Тобто сьогодні існують механізми взаємодії між державними органами, проте обов'язків залучення до неї саме громадських організацій не визначено, оскільки останні мають лише право бути повідомленими про проведення дій щодо захисту. Тобто необхідне визначення на рівні закону включення громадських організацій до суб'єктів запобігання та взаємодії.

Водночас, аналізуючи Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», можна зрозуміти, що питанню діяльності громадських організацій присвячено р. 3, а також окремо визначено ч. 2 ст. 7, що нормативно-правові акти, які стосуються матеріального, соціально-побутового і медичного забезпечення осіб з інвалідністю, розробляються за участю громадських організацій осіб з інвалідністю [10]. Насамперед варто відзначити нерівномірність ролі громадських організацій у процесі захисту різних соціальних прав. Це стосується як самого правового регулювання, так і їхніх прав. Варто наголосити, що розроблення нормативно-правових актів є одним із найбільш дієвих заходів щодо покращення взаємодії, але відсутність вказівки на обґрунтовану відповідь на такі пропозиції є прогалиною. Крім того, некоректним є саме формулювання, ужите у нормі права, оскільки словосполучення «громадських організацій осіб з інвалідністю» говорить лише про склад членів громадської організації, а не сферу її діяльності. Як наслідок, це впливатиме на самий допуск до участі в розробленні законодавчих актів, отже, рівень захисту.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», одним з основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю є сприяння громадським організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проєктів у сфері соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю в порядку, визначеному законодавством [11]. Проте, аналізуючи даний Закон загалом, можна помітити, що інші згадки про громадські організації відсутні. Тобто перелік прав, порядок співпраці, основні сфери діяльності не визначено. Крім того, важливою є саме спеціалізація громадських організацій, що забезпечить професіоналізм і якість зауважень. Захист соціальних прав, особливо молоді та дітей, повинен бути спрямований саме на протидію, тому важливо розуміти їхні потреби, що можливо лише за підтримання зв'язку з організаціями, які мають довіру та підтримують соціальний контакт із ними.

Отже, відсутність належного порядку та механізму взаємодії державних органів і громадських

організації негативно впливає на стан захисту конституційних соціальних прав у декількох аспектах. Передусім це зменшення швидкості початку роботи, механізму захисту таких прав. Оскільки для його ініціювання необхідне звернення особи щодо визнання права, як у випадку з набуттям статусу особи з інвалідністю або щодо його порушення. Громадські організації через особливості організації своєї діяльності та велике коло залучених осіб можуть отримувати та передавати інформацію до вповноважених органів швидше. Крім того, звернення громадської організації може виконувати захисну функцію щодо самої особи, права якої захищаються. Така ситуація можлива у випадках недостатнього інформування особи про її права, у разі неможливості їх реалізувати або коли є складність такої реалізації, що особливо стосується віддалених сільських місцевостей, а також психологічного страху звернення до державних органів через постійне залякування чи недовіру до останніх.

Наступним негативним аспектом є невідповідність захисту соціальних прав потребам населення. Тобто довготривалість процесу внесення змін до законодавства разом зі швидкістю економічних процесів та великою кількістю чинників, які впливають на такі зміни робить механізм захисту соціальних прав дещо повільним та негнучким, унаслідок чого він не відповідає реальній ситуації й інтересам суб'єктів права. Залучення громадських організацій і обов'язковість урахування або ж обґрунтованої відмови від пропозицій під час створення нормативних документів та нормативно-правових актів підзаконного рівня допомогли б вирішити дану проблему. Важливе створення критеріїв та вимог до пропозицій.

Останнім аспектом негативного впливу є створення дисбалансу між заохоченням різних напрямів громадського контролю щодо захисту соціальних прав. Як показав аналіз законодавства, правове регулювання громадських організацій є неоднаковим. Наслідком такої ситуації є зменшення їх кількості та відсутність мотивації щодо діяльності. Захист соціальних прав повинен мати комплексний характер, оскільки пов'язаний із кожною сферою суспільного життя, а отже, створення балансу у правовому регулюванні дозволить максимально широко реалізовувати права щодо захисту населення громадськими організаціями.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зрозуміти, що зміни до законодавства для вирішення проблеми взаємодії між державними органами та громадськими організаціями охоплюють декілька поступових кроків. Так, насамперед необхідне створення окремого нормативно-правового акта, що буде здійснювати регулювання питання прав громадських організацій та їхньої взаємодії з державними органами. Важливий

саме підзаконний рівень такого акта, що дозволить постійно вдосконалювати шляхи співпраці та створення відповідних посилань на даний акт у законодавстві. Треба створити нормативно-правовий акт під назвою «Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до компетенції яких віднесено захист соціальних прав із громадськими організаціями, установчими документами яких передбачена діяльність із захисту прав», закріплений шляхом видання постанови Кабінету Міністрів України.

Крім того, для забезпечення його використання та дотримання необхідне внесення змін до профільного законодавства, а саме: створення ст. 70–1 Закону України «Про освіту», ст. 20 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», ст. 13–1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», які матимуть такий зміст: «Порядок взаємодії громадських організацій, установчими документами яких передбачена діяльність із захисту прав, з органами державної влади й органами місцевого самоврядування визначається постановою Кабінету Міністрів України».

Також необхідне вдосконалення ч. 2 ст. 7 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», що має містити такий текст: «Нормативно-правові акти, які стосуються матеріального, соціально-побутового і медичного забезпечення осіб з інвалідністю, розробляються за участю громадських організацій, установчими документами яких передбачена діяльність із захисту осіб з інвалідністю, забезпечення їх доступу до отримання освіти та/чи медичних послуг».

Наступна проблема пов'язана з безпосереднім захистом конституційних соціальних прав. Її сутність полягає в потребі створення окремого та спільного порядку розгляду справ у суді. Так, відповідно до ст. 21 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», спори, що виникають у сфері соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю, розглядаються відповідно до законів України [11]. Ужите в нормі права формулювання «відповідно до законів України» не дозволяє зрозуміти, чи можливо такі спори розглядати в адміністративному порядку та до суду, до якої юрисдикції звертатись. Хоча позитивною стороною є постійна відповідність чинному законодавству, але значно ускладнюється реалізація права на захист соціальних прав і виникає потреба в застосуванні спеціалізованої професійної допомоги.

Водночас, відповідно до абз. абз. 14–15 ст. 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», спори, що виникають із правовідносин за ст. ст. 19 і 20 цього Закону, вирішуються Фондом соціального

захисту інвалідів або в судовому порядку. Фонд соціального захисту інвалідів, його відділення мають право захищати свої права та законні інтереси, зокрема в суді [10]. Тобто визначено порядок розгляду спорів щодо працевлаштування осіб

з інвалідністю та фінансування діяльності роботодавців щодо створення умов для такого працевлаштування. Однак метою таких спорів є саме притягнення до відповідальності того роботодавця, що порушив визначені законом нормативи. Отже, права особи з інвалідністю в даному контексті не розглядаються. Крім того, дієвим способом захисту саме прав особи з інвалідністю є поновлення на робочому місці або ж отримання роботи, що застосовуються до трудових відносин. У результаті проведення аналізу даного Закону стає зрозуміло, що саме право особи з інвалідністю на захист не визначено взагалі, отже, Закон потребує вдосконалення.

Варто наголосити, що дослідження сучасного національного законодавства свідчить, що право на захист конкретного права в суді часто не визначається. Крім того, немає єдиного порядку такого розгляду. Наприклад, спори щодо визнання права або нарахування певного розміру грошового забезпечення розглядатимуться в адміністративних судах, оскільки стосуються виконання повноважень державними службовцями. З іншого боку, невиконання норм може спостерігатися з боку роботодавця або ж самої особи шляхом нецільового використання коштів, особливо якщо це стосується діяльності опікунів.

Є.В. Краснов щодо цього питання зазначає, що право на судовий захист у сфері соціального забезпечення – це самостійне суб'єктивне право фізичної особи, яке гарантує можливість у випадку не надання пенсій, допомог та інших видів забезпечення за настання несприятливих наслідків соціальних ризиків або надання соціального забезпечення неналежних якості й обсягу звернутися до суду з вимогою про повне відновлення порушеного права на соціальне забезпечення, включаючи компенсацію моральної шкоди [12, с. 321]. Оскільки соціальне забезпечення також належить до конституційних соціальних прав, то воно є частиною загального права на судовий захист. Ураховуючи особливості соціальних прав та їх захисту, можна зрозуміти, що відсутність єдиного порядку має значний негативний вплив. Передусім це ускладнення доступу до правосуддя, оскільки відсутність вказівок на можливість захисту певного соціального права у профільному законодавстві може означати непоінформованість осіб, які потребують такого, а як наслідок, не реалізацію прав. Соціальні права часто пов'язані з матеріальними коштами та забезпеченням побутових потреб. Тому затримання процесу захисту у зв'язку з потребою в з'ясуванні

можливості звернення до суду, його юрисдикції та способу захисту може загалом унеможливити забезпечення таких прав постійно.

Відповідно до ч. ч. 8–9 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», від сплати збору звільняються особи з інвалідністю внаслідок Другої світової війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, а також прирівняні до них у встановленому порядку особи; особи з інвалідністю I та II груп, законні представники дітей з інвалідністю і недієздатних осіб з інвалідністю [13]. Дана норма підкреслює потребу в особливому порядку. Водночас яскраво ілюструється проблема неоднорідності. Тобто ще одним негативним чинником, що виникає від відсутності єдиного порядку, є відсутність рівного захисту всіх соціальних прав. Наприклад, якщо йдеться про малозабезпечені сім'ї, то сьогодні для них існує лише можливість відстрочення сплати.

Отже, на основі проведеного дослідження можна дійти висновку про необхідність внесення змін до процесуальних кодексів. Так, необхідно доповнити ч. 4 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України, у якому визначено перелік справ, що розглядаються у спрощеному порядку, таким текстом: «Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають із трудових відносин, справ незначної складності та щодо відновлення порушеного соціального права». Також необхідне доповнення ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства п. 1–1 ч. 1, що буде мати такий зміст: «Для адміністративних справ стосовно рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах щодо захисту соціальних прав є пріоритетним швидкий розгляд справ».

Крім того, треба вдосконалити ст. 6 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», де визначено право осіб у судовому порядку оскаржувати рішення органів медико-соціальної експертизи про визнання чи невизнання її особою з інвалідністю [10]. Однак для охоплення всіх прав більш доцільним буде використання конституційно визначених формулювань, а отже, ст. 6 даного Закону буде доповнена ч. 2 такого змісту: «Особа із інвалідністю має право на захист своїх прав у суді».

Наступна практична проблема щодо відсутності чіткого плану фінансування заходів із захисту соціальних прав тісно пов'язана з теоретичним розумінням самої сутності такого захисту та ролі держави. Так, переважаючою позицією є розуміння, відповідно до якого такий захист є абсолютним, а отже, держава повинна забезпечувати максимальну кількість соціальних прав. Водночас аналіз бюджетного законодавства та його зіставлення із соціальним дозволяють стверджувати, що матеріальні ресурси кожного року розподіляються

по-різному, що відповідає лише плану на конкретний рік, але не враховуються стратегічні цілі та плани. Наприклад, відповідно до ст. 3 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 р.», призупиняється дія абз. 2 ч. 1 ст. 24–1, де зазначено пріоритетність фінансування Державної стратегії регіонального розвитку [14]. Ця стратегія пов'язана із захистом соціальних прав, оскільки забезпечує створення більш комфортних умов для проживання, будівництво нових житлових приміщень і заохочення ведення бізнесу, що, у свою чергу, впливатиме на розмір сплачених податків і можливість кращого фінансування освітніх, спортивних, науково-пізнавальних заходів, підтримання роботоздатності медичних приладів. Саме завдяки проведенню даних дій і відбувається комплексна реалізація соціальних прав. Однак, урахуовуючи призупинення її фінансування, стає зрозумілим, що дотримання визначеного плану не відбувається. Така ситуація пояснюється декількома чинниками. Насамперед держава не може виділити достатню кількість коштів для захисту кожного соціального права. Негативним наслідком цього є нерівність у такому захисті та неоднаковий розвиток різних сфер соціального життя.

Крім того, відсутність єдиного плану чи стратегії використання коштів більше, ніж на один рік призводить до того, що захист соціальних прав здійснюється за залишковим принципом. Так, відповідно до ст. 6 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 р.», ч. 12 ст. 29 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», ст. ст. 11 і 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», застосовуються в порядку та розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України, з урахуванням наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів [14]. Визначені статті даних Законів регулюють можливість реалізації військовослужбовцями та членами їхніх сімей права на охорону здоров'я та медичну допомогу, виплати утримання резервістами, надання їм житла та його оплату. Визначені права належать до соціальних, а їх реалізація є обов'язковою, оскільки пов'язана з першочерговим забезпечення потреб кожної людини. Однак законодавче формулювання «з урахуванням наявності фінансових ресурсів» свідчить саме про другорядність здійснення такого захисту. Також стає зрозумілим, що можлива ситуація обмеження розмірів матеріального забезпечення або ж у певних випадках його загальна відсутність, оскільки ресурсів бюджетів може не вистачити.

Окремо слід вказати на захист соціальних прав державних службовців, оскільки саме держава виступає в ролі роботодавця, то й захист залежить від визначених умов заробітної плати, премій

і надбавок. Водночас, згідно зі ст. 3 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 р.», у 2019 р. для визначення посадових окладів, заробітної плати, грошового забезпечення працівників державних органів як розрахункова величина застосовується прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на 1 січня 2018 р. [14]. Отже, стає зрозумілим, що в державі немає достатньої кількості коштів для дотримання встановлених нею ж вимог. Як наслідок, це негативно впливає не лише на щорічний стан захисту соціальних прав, але й на загальну стабільність, оскільки відсутня можливість спланувати чи передбачити здатність забезпечувати власні потреби та потреби членів сім'ї державного службовця.

Отже, можна дійти висновку, що відсутність чіткої стратегії фінансування заходів із захисту соціальних прав не дозволяє планомірно та визначено вдосконалювати їх і розвивати. Як наслідок, такі заходи не можуть відповідати наявним потребам кожного громадянина щодо реалізації даних прав. Для вирішення даної проблеми, насамперед необхідна зміна самого підходу, закріпленого в Конституції України та підтвердженого рішеннями Конституційного Суду України № 6-р/2018 від 17 липня 2018 р. [15], № 10-рп/2008 від 22 травня 2008 р. [16]. Тобто необхідно чітко визначити можливості держави щодо захисту соціальних прав, чіткий план їх дотримання. Використані формулювання щодо звуження чи обмеження певного права є не зовсім коректними в даній ситуації, оскільки враховують ідеальну ситуацію, проте захист соціальних прав залежить передусім від реальної здатності й економічної ситуації. Навіть більше, даний підхід не дозволяє розподілити матеріальні кошти рівномірно щодо захисту кожного соціального права. Саме тому необхідне визначення окремого положення на рівні законодавства для усунення можливості його зміни або ж скасування щодо пріоритетних напрямів захисту соціальних прав, визначених мінімумів для кожного права, переліком наявних проблем, які будуть мати не лише загальний характер, але й чіткі приклади. Також необхідна вказівка на способи вирішення таких проблем і послідовність утілення покращень. Важливо визначити чіткі строки й обов'язки Кабінету Міністрів щодо визначення вповноважених осіб для реалізації заходів, відповідальність за їх порушення чи невиконання з обов'язковою компенсацією завданої шкоди. За аналогією із наявними в законодавстві стратегіями необхідно створити нормативно-правовий акт «Державна стратегія фінансування заходів із захисту конституційних соціальних прав до 2025 р.», що буде мати форму закону України. Крім того, його зміст повинен містити такі розділи: 1. Основна мета та цілі Стратегії; 2. Мінімальні

розміри фінансування конституційних соціальних прав; 3. План удосконалення фінансування на кожне півріччя; 4. Обов'язки та повноваження Кабінету Міністрів України; 5. Відповідальність посадових осіб Кабінету Міністрів України; 6. Відповідальність посадових осіб інших державних органів та органів місцевого самоврядування за порушення визначених строків та/або невиконання чи недотримання норми права даного Закону; 7. Мінімальні розміри відшкодування за порушення, невиконання чи недотримання норм права. Варто наголосити, що створення даного закону дозволить усунути необхідність у постійному тлумаченні відповідності Конституції України норм права, установлених у Державному бюджеті України, оскільки будуть визначені основні показники та буде забезпечена їхня стабільність. Крім того, план вирішення ключових проблем захисту соціальних прав із встановленими строками як для Кабміну щодо призначення вповноважених осіб, так і для їх подолання та відповідальності, дозволить збалансувати витрати та забезпечувати захист усім категоріям осіб, що його потребують, згідно із принципом рівності.

Література

1. Бик Т.І. Поняття і правові засади захисту соціальних прав людини в Україні. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 16–22.
2. Федоренко В.Л. Оптимізація моделі захисту прав і свобод людини в Україні: державно-управлінські аспекти. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 1–11.
3. Тарута О.В. Соціальні права людини в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 24. С. 112–115.
4. Лук'яненко Ж.В. Проблемні питання реалізації прав мешканців територій, що зазнали негативних наслідків конфлікту на сході України. *Проблеми захисту прав та свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районі проведення антитерористичної операції* : матеріали Міжнародного круглого столу. Київ : НАПУ, 2016. С. 26–37.
5. Пряміцин В.Ю., Володько М.М. Захист права на вищу освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 27–30.
6. Шаркань М.П., Чемирисов В.В. Проблеми захисту прав пацієнтів, та можливі шляхи вдосконалення даного механізму. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2016. № 2. С. 1–13.
7. Жураковська Б.М., Амелічева Л.П. Деякі проблеми правового регулювання зайнятості молоді в Україні. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2016. № 1. С. 35–39.
8. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 32.
9. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. *Офіційний вісник України*. 2018. № 69. С. 22.
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 р. № 875–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. С. 252.
11. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. С. 213.
12. Краснов Є.В. Особливості судового захисту прав у сфері соціального забезпечення. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення*. Одеса, 2015. С. 314–328.
13. Про судовий збір : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 14. С. 633.
14. Про Державний бюджет України на 2019 р. : Закон України від 23 листопада 2018 р. № 2629–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 50. С. 5.
15. Рішення у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пп. пп. 2–7, 12 та 14 п. 4 р. I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 р. № 76–VIII : рішення Конституційного Суду України від 17 липня 2018 р. № 6-р/2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 64. С. 7.
16. Рішення у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ст. 65 р. I, п. п. 61, 62, 63, 66 р. II, п. 3 р. III Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 р. та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 67 р. I, п. п. 1–4, 6–22, 24–100 р. II Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 р. та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) : рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 38. С. 22.

Анотація

Епель О. В. Практичні проблеми захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина. – Стаття.

У статті проаналізовано практичні проблеми захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина. Виявлено негативні аспекти, прогалини і недоліки у правовому механізмі захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина. Досліджено зміст і значення негативних аспектів правового регулювання захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина. Наголошено на необхідності систематичної оптимізації законодавства у вказаній царині. Розкрито зміст правових положень щодо захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина. Виведено шляхи вирішення практичних проблем захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина. Сформульовані аргументовані законодавчі пропозиції й охарактеризовано авторську позицію щодо кожної з них. Це дослідження дозволить виділити основні практичні проблеми та шляхи їх вирішення. Крім того, визначення шляхів вирішення проблем дозволить покращити економічне становище держави та правильно здійснювати фінансовий розподіл коштів, що безпосередньо впливатиме на якість захисту соціальних прав. Варто зазначити, що законодавство

щодо захисту конституційних соціальних прав із часів незалежності було значно вдосконалене, зокрема й завдяки науковим напрацюванням. Сьогодні також багато законодавчих проблем. Відсутність належного порядку та механізму взаємодії державних органів і громадських організацій негативно впливає на стан захисту конституційних соціальних прав у декількох аспектах. Негативним аспектом є невідповідність захисту соціальних прав потребам населення. Тобто довготривалість процесу внесення змін до законодавства разом зі швидкістю економічних процесів та великою кількістю чинників, які впливають на такі зміни, робить механізм захисту соціальних прав дещо повільним та негнучким.

Ключові слова: правове регулювання, захист прав, конституційні права, соціальні права, соціальне законодавство.

Summary

Epel O. V. Practical problems of protection of constitutional social rights of man and citizen. – Article.

In the article the practical problems of protecting the constitutional social rights of man and citizen are analyzed. Negative aspects, gaps and shortcomings in the legal mechanism for the protection of constitutional social rights of human and citizen have been identified. The content and significance of the negative aspects of the legal regulation of the protection of constitutional

social rights of human and citizen are investigated. The necessity of systematic optimization of the legislation in this field is emphasized. The content of legal provisions on protection of constitutional social rights of human and citizen is disclosed. Ways of solving practical problems of protection of constitutional social rights of human and citizen are shown. Legislative proposals are formulated and the author's position on each of them is characterized. This study will highlight the main practical problems and ways to solve them. In addition, identifying ways to solve problems will improve the economic situation of the state and correctly allocate financial resources, which will directly affect the quality of protection of social rights. It should be noted that the legislation on the protection of constitutional social rights since independence has been significantly improved, including through scientific research. Today, there are also a number of legislative problems. The lack of proper order and mechanism of interaction between state bodies and public organizations adversely affects the state of protection of constitutional social rights in several aspects. The negative aspect is the lack of protection of social rights to the needs of the population. That is, the length of the process of amending legislation together with the speed of economic processes and the many factors that influence such changes make the mechanism for protecting social rights somewhat slow and not flexible.

Key words: legal regulation, protection of rights, constitutional rights, social rights, social legislation.